

Utallige oplysninger findes i disse skifter, hvor næsten kun brugerens fantasi og kombinationsevne sætter grænser for benyttelse. En sådan række af skifteforretninger giver mulighed for at erkende hvilke økonomiske relationer, der var i 1600-tallets bondesamfund. I den forbindelse kan den vigtige relation mellem land og by også udmærket belyses. Et nøjere studium af denne og lignende kilder på dette punkt vil helt sikkert bringe overraskende resultater frem. Udbredelsen af pengeøkonomien har sikkert været langt større, end man normalt har troet. Dermed har man også sagt noget væsentligt om det samfunds grundlæggende karakter.

Meget andet fortræffeligt kunne siges om denne udgivelse, men afslutningsvis skal anmelderen dog fremkomme med et par kritiske bemærkninger om motiverne bag denne kildeudgivelse. En række ubesvarede spørgsmål trænger sig på: Hvorfor Smørum herred i Københavns vestegn? Hvorfor netop 1644-48? Hvilken målgruppe har udgivelsen? Den materielle tilstand i netop dette område er vel så særegen på grund af Københavns nære beliggenhed, at tendenser af en undersøgelse her ikke uden videre er sammenlignelig med andre tilsvarende undersøgelser. Hverken i forord eller indledning findes der argumentation for den tidsmæssige afgrænsning. Skifteprotokollen dækker i sin helhed perioden 1640-52. Har kriteriet været, at man har valgt den midterste fireårsperiode? Hvad med repræsentativiteten?

Da bogen også udsendes som medlemskrift til historiske samfund i området, må målgruppen i første række være lokalhistorikere og slægtshistorikere. Men hvor anvendelig er kildeudgivelsen egentlig for disse grupper med især den snævre tidsmæssige begrænsning, man har pålagt udgivelsen?

Disse sidste bemærkninger skal ikke rokke ved, at man i indledningen får en udmærket indføring i skiftematerialet som historisk kilde. Bemærkningerne skal og kan heller ikke rokke ved den kendsgerning, at der i skiftematerialet ligger oplysninger af væsentlig betydning for forståelse af bøndernes liv i 1600-tallets midte. I sin helhed er disse oplysninger tilgængelige i Landsarkivet for Sjælland.

Jens Larsen

Reiseberichte als Quellen europäischer Kulturgeschichte. Aufgaben und Möglichkeiten der historischen Reiseforschung. Hrsg. von ANTONI MAĆZAK und HANS JÜRGEN TEUTEBOG. Wolfenbütteler Forschungen Bd. 21. Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel [forhandles af Verlag Otto Harrassowitz, Wiesbaden] 1982. 326 s. 68 DM.

Bidragene til dette bind er et vidnesbyrd blandt mange om den stigende opmærksomhed der vises rejseskildringerne fra det 16. til 18. århundrede. De 16 bidragsydere er næsten alle forskere fra europæiske universiteter, fortrinsvis historikere, som har forelagt deres emne ved et symposium afholdt i Wolfenbüttel 1981. Ved redaktionen er noteapparater indarbejdet og alle udenlandske bidrag blevet oversat til tysk.

Det er et flere gange berørt tema, at rejselitteraturens kildeværdi indtil de sidste tiår har været underkendt, at der må tilvejebringes bedre overblik over

primærlitteraturen i vid forstand, herunder de endnu utrykte rejseberetninger, og at det vil være lønnende at gøre genren til genstand for nye metoder eller at betragte den under hidtil uprøvede aspekter. Alligevel går de fleste af forfatterne ret traditionelt til værks, flere ved – iøvrigt ofte givende – at sammenstille to land- eller kulturområder, det ene betragtet af repræsentanter fra det andet. Således Hans J. Teuteberg: *Der Beitrag der Reiseliteratur zur Entstehung des deutschen Englandbildes*, Walter Leitsch: *Westeuropäische Reiseberichte über den Moskauer Staat* og Eberhard Schmitt: *Nordamerika im Spiegel französischer Reiseberichte des 17. und 18. Jahrhunderts*. Samspillet eller det tvetydige forhold mellem en beretter og det han beretter om demonstreres måske tydeligst i et dansk bidrag, hvori Knud Rasmussen drilagtigt stiller spørgsmålet, hvad Jacob Ulfeldts ruslandsskildring egentlig er kilde til: *Hodoeporicon Ruthenicum von Jacob Ulfeldt – eine Quelle zur russischen oder zur dänischen Geschichte?* Den europæiske dannelsesrejse behandles naturligvis i flere sammenhænge. John Støye fortæller om *Reisende Engländer in Europa des 17. Jahrhunderts und ihre Reisemotive*, og Norbert Conrads belyser instruktivt *Politische und staatsrechtliche Probleme der Kavaliertour*. Her redegøres der bl.a. for hvordan statslige restriktioner og krigsforhold førte til dannelsesrejsens tilbagegang i 1700-tallet.

Nye veje søger den danske etnograf Michael Harbsmeier med et tankevækkende indlæg om *Reisebeschreibungen als mentalitätsgeschichtliche Quellen*. Überlegungen zu einer historisch-anthropologischen Untersuchung frühneuzeitlicher deutscher Reisebeschreibungen. Som eksempler på fremdragelse af økonomiske og sociale aspekter kan nævnes, at agrarhistorikeren Joan Thirsk skriver underholdende om *Ausländische Wahrnehmungen des englischen Landlebens im 16. und 17. Jahrhundert*, mens Harald Witthöft går ind på transportforhold og rejseomkostninger i sit bidrag om *Norddeutsche Reiseliteratur des 18. und frühen 19. Jahrhunderts als Quelle für die wirtschafts- und sozialgeschichtliche Forschung*. Hele samlingen afrundes af nogle betragtninger og oplæg til videre forskning i emnet af veteranen professor Maćzak, hvis studier i rejselivet tidligere har været præsenteret her i tidsskriftet (bd. 80 s. 245f).

Harald IIsøe

Olae Borrichii Itinerarium 1660–1665. The journal of the Danish polyhistor Ole Borch. Ed. with introduction and indices by H. D. SCHEPELERN. I–IV. Kbh., C. A. Reitzel/London, E. J. Brill 1983. – I: XLVIII + 239 s.; II: 307 s.; III: 484 s.; IV: 472 s. Ill. Indb. 1.000 kr.

I 1660 blev Ole Borch 34 år gammel udnævnt til ordinær professor i filologi og ekstraordinær professor i botanik og kemi. Samtidig bevilgedes der ham orlov til at videreudanne sig ved studier i udlandet. Rejsen kom til at strække sig over 6 år og satte sig bl.a. spor i 3 tætskrevne kvartbind med rejse- og studieoptegnelser, der dog slutter før han 1665 nåede til Italien. Selv om disse dagbøger jævnligt har været benyttet og et par gange er blevet transskriberet med udgivelse for øje, har en trykkudgave længe været et desideratum. Nu foreligger de trykt på initiativ af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, bekostet af Carlsbergfondet og udgivet efter den latinske originaltekst af den kyndige latinist og lærdomshistoriker H. D. Schepelern. Med fuld føje er publikationen tilrettelagt i engelsk regi med henblik